

УДК 631.3.076
JEL Classification Q160

Михайлов М.Г.
к.тех.н., докторант
ННЦ „Інститут аграрної економіки”
Київ, Україна
E-mail : zahar-s@ukr.net

РОЗВИТОК МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація

У статті досліджено основні показники інноваційно-інвестиційного оснащення матеріально-технічної бази аграрних підприємств. Підкреслено, що підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств практично не можливе без введення інновацій та інвестицій в матеріально-технічну базу.

Збільшення оснащеності сільського господарства основними виробничими засобами до економічно обґрунтованого рівня, удосконалення їх видового складу і структури дозволять обновляти і модернізувати матеріально-технічну базу сільськогосподарських підприємств із врахуванням досягнень науково-технічного прогресу, прискорити вирішення важливих завдань по дальшій інтенсифікації виробництва, сприятимуть впровадженню в галузях рослинництва і тваринництва прогресивних технологій, підвищенню продуктивності праці.

***Ключові слова:** матеріально-технічна база, основні засоби, інноваційно-інвестиційний розвиток, відтворення, модернізація.*

Вступ. На сучасному етапі розвитку держави однією з найкритичніших сфер діяльності вітчизняного агропромислового комплексу є матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників. Нинішній стан матеріально-технічної бази не дає можливості задовольнити технологічні потреби сільськогосподарських підприємств у машинах, обладнанні, устаткуванні та технічному обслуговуванні.

Ситуація, що склалася з ресурсним забезпеченням господарських формувань, свідчить про потребу в модернізації основних засобів, відновленні втраченого технічного потенціалу та його подальшому розвитку, впровадженні досягнень науково-технічного прогресу у відповідності до сучасних вимог конкурентоспроможного виробництва..

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною та методологічною основою дослідження інноваційно-інвестиційного розвитку матеріально-технічної бази аграрних підприємств є основні положення, викладені у роботах вітчизняних та зарубіжних фахівців, зокрема: В.Г. Андрійчук [1], І.А. Бланк [2], Я.К. Білоусько [11], М.Блауг [3], М.І. Герун [10], О.В. Захарчук [8, 9], Г.М. Поливанов [4], І.І. Лукінов [1], М.М. Моголова [7,8], Г.М. Підлісецький [10,12], А.П. Покинйчереда [5], П.Т. Саблук [6] та ін.

Так, як зазначає В.Г. Андрійчук, накопичення основного капіталу має забезпечувати приріст валового внутрішнього продукту (ВВП). У світовій економіці класичним вважається співвідношення, за якого кожен відсоток накопичення основного капіталу забезпечує 0,5% приросту ВВП [1, с. 286]. Такі тенденції рельєфно вражені загальними тенденціями приросту валового внутрішнього продукту при прирості валових інвестицій в розвинутих країнах світу. Аналогічні залежності зростання економіки на основі активізації інвестиційних процесів спостерігаються в усіх

розвинутих країнах світу.

В наукових працях Івана Іларіоновича Лукінова багато уваги приділялося забезпеченню планованих темпів відтворення у сільському господарстві, яке пов'язане з об'єктивною необхідністю відповідного приросту основних і оборотних засобів, формування потужнішої та якісно досконалої матеріально-технічної бази. Якщо проаналізувати наукові праці Івана Іларіоновича, які були опрацьовані ним ще півстоліття тому назад, можна відмітити його далекоглядність щодо створення потужної високомодернізованої матеріально-технічної бази для підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.

Великий вчений вже тоді відмічав, що „всесірне прискорення науково-технічного прогресу, створення сталих економічних умов ведення господарства особливо яскраво проявляється в політиці стимулювання росту доходів і нагромаджень, значного збільшення інвестицій і поліпшення матеріально-технічного постачання радгоспів і колгоспів” [1, с. 496].

А це, на його думку, можливо забезпечити лише „зростаючим обсягом капітальних вкладень, який у свою чергу, супроводиться прискоренням введення в експлуатацію нових і реконструйованих основних фондів, зміною їх структури і якісного складу з неминучим залученням у господарський оборот дедалі більшої величини поточних затрат. Без економічно обгрунтованого співвідношення основних і оборотних фондів немислиме досягнення високого ефекту від сукупних вкладень” [1, с. 496].

За твердженням Г.М. Підлісецького „на сучасному етапі розвитку суспільства сільськогосподарське виробництво не може ефективно працювати без розвинутої матеріально-технічної бази, спроможної забезпечити відповідний технологічний рівень. За будь якої форми власності важливим фактором раціонального господарювання, відносин власності, приватизації майна є визначення відповідної вартості засобів виробництва. Вартість засобів виробництва, яка не відповідає сучасному рівню цін, зумовлює зниження ціни виробництва, хибну уяву про прибутковість, ускладнює процеси відтворення матеріально-технічної бази” [10, с. 5].

Питання реформування матеріально-технічної бази на національному, регіональному та господарському рівнях, економічної ефективності використання її елементів досліджували І.А. Бланк, М. Блауг, П.Т. Саблук, Г.М. Підлісецький, Я.К. Білоусько та інші [2,3,6,10,11,12].

Проблеми матеріально-технічного забезпечення та використання матеріально-технічних ресурсів сільського господарства України, визначення нормативної потреби основних засобів на виробництво сільськогосподарської продукції, коригування вартісних параметрів нормативної потреби в основних виробничих засобах опрацьовують, О.В. Захарчук, М.І. Герун, М.М. Могилова та О.В. Вишневецька [7,8,9].

Мета статті – аналіз основних показників функціонування матеріально-технічної бази аграрних підприємств у контексті їх розбудови та формування ефективного використання.

Результати. Реалізація інноваційно-інвестиційних ресурсозберігаючих технологій потребує забезпечення сільськогосподарських підприємств сучасними технічними засобами для якісного виконання в оптимальні строки всього обсягу технологічних операцій з вирощування та збирання врожаю. Слід зазначити, що техніка, яка використовується у таких технологіях, є більш наукоємною, оскільки оснащена системами автоматизації контролю та управління технологічними процесами. Інноваційні ресурсозберігаючі технології вирощування сільськогосподарських культур потребують застосування широкозахватних комбінованих агрегатів, нових робочих органів для забезпечення сприятливих умов розвитку рослин, економії енергоносіїв,

зменшення кількості операцій при обробітку ґрунту.

Законо України „Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу” [1] та „Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України” [2] визначають основні напрями державної політики пріоритетного розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу, а також принципи, форми, методи, організаційні й економічні важелі, спрямовані на створення, випробування, виробництво, реалізацію, використання та обслуговування технічних засобів для агропромислового комплексу. Також, у Законі України „Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу” зазначено, що обсяги бюджетних асигнувань на наведені цілі становлять до одного відсотка від загальних видатків державного бюджету і спрямовуються на фінансування заходів із підтримки пріоритетного розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу.

Основна проблема полягає в тому, що наявних обсягів інвестування недостатньо для забезпечення необхідної моделі відтворення галузевих основних засобів. Забезпеченість сільського господарства основними засобами не відповідає потребам виробництва. Так, у 2016 році в сільськогосподарських підприємствах фактична наявність основних засобів у розрахунку на 1 га угідь порівняно з нормативною їх потребою становила лише 24,2% (табл. 1).

Таблиця 1

**Основні виробничі засоби на 1 га сільськогосподарських угідь
в Україні на 1 січня 2016 році, грн. [11]**

Основні засоби	Фактична наявність	Нормативна потреба	Фактична наявність до нормативної потреби, %
Будівлі, споруди, передавальні пристрої	4131	18441	22,4
Машини та обладнання	2834	13115	21,6
Транспортні засоби	689	2868	24,0
Продуктивна худоба	1099	2005	54,8
Багаторічні насадження	207	410	50,5
Вимірювальні прилади, інвентар, інструменти та ін.	950	4140	22,9
Всього	9910	40979	24,2

Джерело: Розрахунки науковців ННЦ „Інститут аграрної економіки” та власні розрахунки.

Розвиток аграрного виробництва потребує наявності та структурної збалансованості матеріально-технічної бази, яка б відповідала світовим стандартам та сучасним вимогам щодо новітніх технологій. Зростання рівня фондозабезпеченості сільського господарства, відповідність складу основних засобів кращим світовим зразкам, розвиток на інноваційній основі техніко-технологічного потенціалу сільськогосподарського виробництва є першочерговим стратегічним завданням.

За офіційними даними Державної служби статистики основні виробничі засоби у сільському господарстві станом на 1 січня 2016 року зношені на 38,6 % (рис. 1). Рівень зносу основних засобів у промисловості становить 76,9%, або вдвічі вищий, чим у сільському господарстві. Знос основних засобів у діяльності транспорту та зв'язку перевищує рівень зносу у сільському господарстві та складає 51,7%. Необхідно врахувати, що ще рік назад знос основних засобів у діяльності транспорту та зв'язку складав майже 98%, та лише після віднесення Державною службою статистики залізничного транспорту від транспортної галузі до промислової, він суттєво зменшився в останньої.

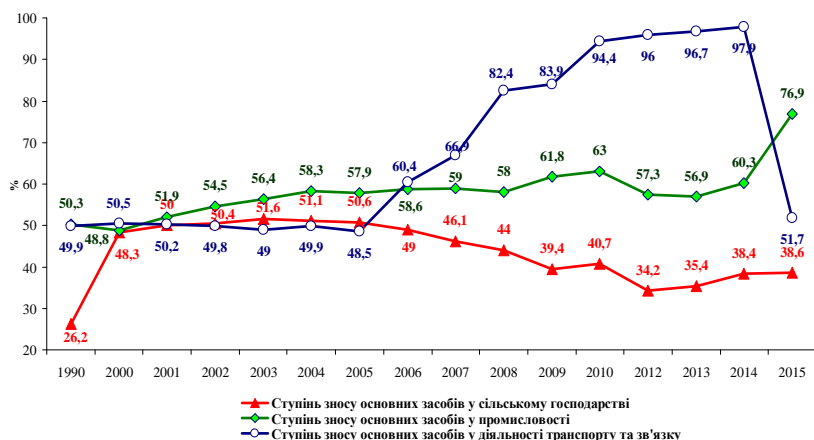

Рис. 1. Ступінь зносу основних засобів основних галузей національної економіки за 1990-2015 роки, %

Джерело: Розраховано за даними статистичних збірників «Статистичний щорічник України»

Якщо ж взяти до уваги, що рівень зносу основних засобів у промисловості на кінець 2014 року становив 60,3%, а в галузі транспорту та зв'язку – 97,9 %, то виникає хибна думка, що стан основних засобів у сільському господарстві найкращий відносно інших галузей економіки. У звітно-статистичній інформації економічних показників сільськогосподарської діяльності спостерігається дещо парадоксальна ситуація щодо стану й відтворення основних засобів порівняно з іншими галузями.

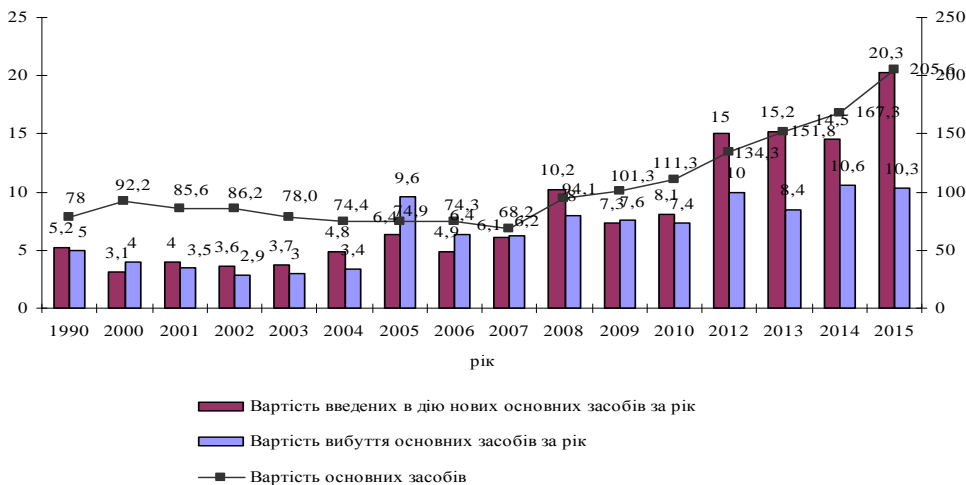

Рис. 2. Ступінь зносу основних засобів сільського господарства України та вартість вибуття і оновлення за 1990-2015 роки, %

Джерело: Розраховано за даними статистичних збірників «Статистичний щорічник України»

Так, якщо на початку 2000 років були наближено однакові рівень зносу та тенденції його зміни в цілому по національній економіці, сільському господарству і

промисловості, то з 2006 року згідно з офіційною статистикою рівень зносу основних засобів сільського господарства, мисливства та лісового господарства суттєво знижується, особливо в 2009-2012 роках. У цілому по національній економіці й промисловості відзначається ситуація до навпаки.

Вартість основних виробничих засобів сільського господарства на кінець 2015 року становить 205,6 млрд грн., рис. 2. Відмічається їх щорічний ріст з 2007 року (68,2 млрд грн.) та збільшення утричі. За цей же період часу вартість введених в дію нових основних засобів щорічно перевищує вартість вибуття.

Диспропорційний розвиток різних галузей позначився на частці вартості основних засобів аграрного сектора в основному капіталі національної економіки й у 2015 році порівняно з 1990 роком вона зменшилася майже в 14 разів. Частка ж сільськогосподарської продукції у валовому внутрішньому продукті знижується значно повільніше – лише на 30 % (рис. 3).

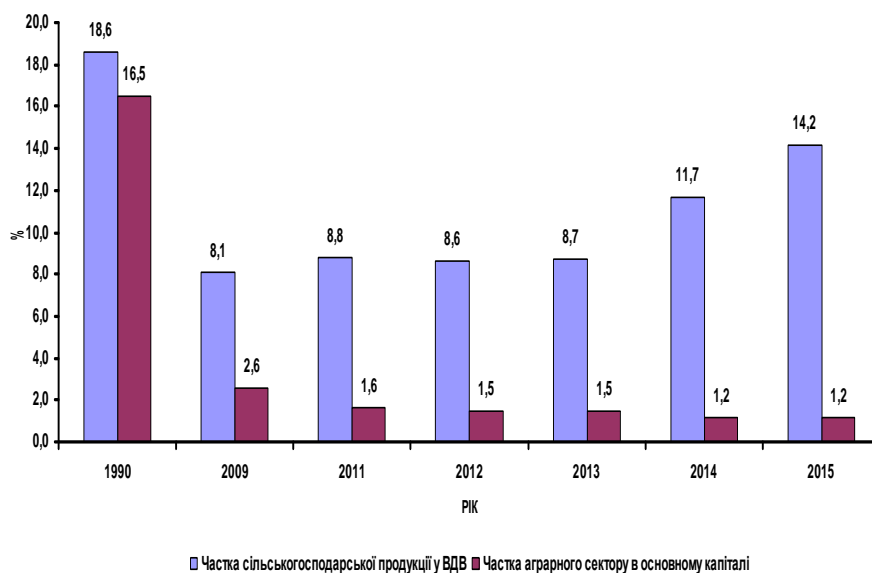

Рис. 3. Частка вартості основних засобів сільського господарства та сільськогосподарської продукції у валовій доданій вартості

Джерело: Розраховано за даними статистичних збірників «Статистичний щорічник України»

На нашу думку, низький рівень відтворення та оновлення основних виробничих засобів сільського господарства порівняно з національною економікою України, в тому числі без достатньої державної підтримки, незацікавленості самих власників – усе це призвело до погіршення загального стану матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств, особливо малих та середніх форм господарювання. Лише у 2012-2015 роках вартість введення в дію нових основних засобів помітно перевищувала вартість їх вибуття, та основною причиною цього стали інфляційні процеси.

Рационально сформовані основні виробничі засоби, їх оптимальне співвідношення між видами та групами забезпечать необхідну взаємоув'язку обсягів виробництва продукції з ресурсними можливостями підприємств з урахуванням спеціалізації,

планування інвестицій, вирівнювання економічних умов розвитку різних типів сільськогосподарських підприємств.

Основними ж напрямками вирішення проблеми розширеного відтворення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств є об'єктивне регулювання паритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, зміна амортизаційної політики в напрямі підвищення її значення для прискорення модернізації техніко-технологічних процесів, реформування вітчизняного сільськогосподарського машинобудування, державна підтримка техніко-технологічного переоснащення аграрного виробництва.

Висновки і перспективи. Для розв'язання цих та інших нагальних проблем матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників необхідно:

- забезпечити умови для створення спільних підприємств сільськогосподарського машинобудування й ліцензійного виробництва іноземних зразків техніки на території України;
- сформувати привабливий організаційно-економічний механізм розвитку цивілізованого ринку лізингу сільськогосподарської техніки й обладнання;
- розвивати мережу сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів спільного використання сільськогосподарської техніки та кооперативного руху серед господарств населення.

Список використаних джерел

1. Закон України „Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу” від 07.02.2002 р. № 3023. URL ://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3023-14.
2. Закон України „Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України” від 05.10.2001 р. № 2658. URL ://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/229-16.
3. Митин С. Г. Состояние и перспективы развития отрасли сельхозмашиностроения. *Тракторы и сельскохозяйственные машины*. 2001. № 6. С. 2-6.
4. Підлісецький Г.М., Товстоляк В.Л., Бурилко А.В. Матеріально-технічна база аграрного виробництва: стан та проблеми відтворення. *Агроінком*. 2008. № 5-6. С. 34-39.
5. Підлісецький Г.М. та ін. Формування ринків матеріальних ресурсів АПК ; за ред. Г.М. Підлісецького. Київ : ІАЕ УААН, 2001. 428 с.
6. Білоусько Я.К., Бурилко В.О., Галушко В.О. та ін. Проблеми реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі ; за ред. Я.К. Білоруська. Київ : ННЦ ІАЕ, 2007. 216 с.
7. Підлісецький Г.М., Могилова М.М. Удосконалення переоцінки основних засобів аграрного сектору в системі їх відтворення. *Економіка АПК*. 2010. № 12. С. 41-47.
8. Захарчук О.В. Проблеми матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств України. *Економіка АПК*. 2014. № 7. С. 92-99.
9. Іванишин В. В. Організаційно-економічні засади відтворення і ефективного використання технічного потенціалу аграрного виробництва: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2011. 350 с.
10. Лупенко Ю. О., Захарчук О. В., Вишневецька О. В. та ін. Матеріально-технічне забезпечення сільського господарства України: посібник ; за ред. Ю. О. Лупенка та О. В. Захарчука. Київ : ННЦ ІАЕ, 2015. 144 с.
11. Захарчук О. В., Герун М. І., Могилова М. М. та ін. Методичні рекомендації з обґрунтування нормативної потреби основних засобів на виробництво сільськогосподарської продукції. Київ : ННЦ ІАЕ, 2014. 60 с.
12. Могилова М. М. Основні засоби сільськогосподарських підприємств : стан, оцінка, відтворення : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 404 с.

Дата надходження статті до редакції: 25.04.2017
І рецензування: 25.05.2017 Прийняття в друк: 15.06.2017

Myhaulov M.H.Ph.D. (Techn.), Postdoctoral Fellow
NSC "Institute of agrarian economics"
Kyiv, Ukraine**E-mail** : zahar-s@ukr.net**DEVELOPMENT OF MATERIAL AND TECHNICAL BASE
OF AGRARIAN ENTERPRISES****Abstract**

The basic existent tendencies of the innovative-investment rigging of material and technical base of agrarian enterprises are investigated in the article. It is underlined that the agricultural enterprises efficiency increase practically is not possible without introduction of innovations and investments to the material and technical base.

Increase of agricultural equipment by the fixed productive assets to the economically reasonable level, improve their specific composition and structure will allow to renew and modernize the material and technical base of agricultural enterprises taking into account scientific achievements and technical progress, acceleration of important tasks decision on further intensification of production. These factors will assist introduction of plant-growing and stock-raising progressive technologies into the industries, and will increase the labour productivity.

Keywords: material and technical base, fixed assets, innovative-investment development, recreation, modernisation.

References

1. Zakon Ukrainy „Pro stymuljuvannja rozvytku vitchyznjanogo mashynobuduvannja dlja agropromyslovogo kompleksu” vid 07.02.2002 r. № 3023. [Ukrainian Law. On Stimulation of the Development of Domestic Machinery Industry for the Agro-Industrial Complex]. URL ://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3023-14.
2. Zakon Ukrainy „Pro systemu inzhenerno-tehnichnogo zabezpechennja agropromyslovogo kompleksu Ukrainy” vid 05.10.2001 r. № 2658. URL ://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/229-16.
3. Mytyn S. G. (2001). Sostojanie i perspektivy razvitiya otrasli sel'hozmashinostroenija. *Traktory i sel'skohozjajstvennyje mashiny*, 6, 2-6. [in Rus.].
4. Pidliseckyj, G.M., Tovstopjat, V.L., & Burylko, A.V. (2008). Material'no-tehnichna baza agrarnogo vyrobnyctva: stan ta problemy vidtvorennja. *Agroinkom*, 5-6, 34-39. [in Ukrainian].
5. Pidliseckyj G.M. ta in. (2001). *Formuvannja rynkiv material'nyh resursiv APK* ; za red. G.M. Pidliseckogo. Kyiv : IAE UAAN. [in Ukrainian].
6. Bilousko, Ja.K., Burylko, V.O., & Galushko, V.O. et al. (2007). *Problemy realizacii' tehnicnoi' polityky v agropromyslovomu kompleksi* ; za red. Ja.K. Bilorus'ka. Kyiv : NNC IAE007.
7. Pidliseckyj, G.M., & Mogylova, M. M. (2010). Udoskonalennja pereocinky osnovnyh zasobiv agrarnogo sektoru v systemi i'h vidtvorennja. *Ekonomika APK*, 12, 41-47. [in Ukrainian].
8. Zaharchuk, O. V. (2004). Problemy material'no-tehnichnogo zabezpechennja sil'skogospodars'kyh pidprijemstv Ukrainy. *Ekonomika APK*, 7, 92-99. [in Ukrainian].
9. Ivanyshyn, V. V. (2011). *Organizacijno-ekonomichni zasady vidtvorennja i efektyvnoho vykorystannja tehnicnogo potencialu agrarnogo vyrobnyctva: monografija*. Kyiv: NNC IAE.
10. Lupenko, Yu.O., Zakharchuk, O.V., & Vyshnevets'ka, O.V. (2015). *Material'no-tehniczne zabezpechennja sil'skoho hospodarstva Ukrainy* [Material and technical support of Agriculture of Ukraine]. Kyiv : NNTs IAE [in Ukrainian].
11. Zakharchuk, O.V. Herun, M.I., & Mohylova, M.M. (2014). *Metodychni rekomendatsii z obruntuvannja normatyvnoi potreby osnovnykh zasobiv na vyrobnyctvo sil'skohospodars'koi produktsii* [Guidelines for grounding the regulatory requirements of fixed assets for agricultural production]. Kyiv : NNTs IAE [in Ukrainian].
12. Mohylova, M.M. (2016). *Osnovni zasoby sil'skohospodars'kykh pidprijemstvi: stan, otsinka, vidtvorennja: monografija* [Fixed assets of agricultural enterprise: the state, estimation, recreation: monograph]. Kyiv : NNTs IAE [in Ukrainian].

Received: April 25, 2017 1st Revision: May 25, 2017 Accepted : June 15, 2017